

Витяг з [Доповіді правозахисних організацій “Права людини в Україні 2015”](#)
[Максим Васін](#) , спеціально для [УГСПЛ](#)

СВОБОДА ДУМКИ, СОВІСТІ ТА РЕЛІГІЇ [\[1\]](#)

1. Загальний огляд

Порівняно з минулим роком кількість релігійних організацій в Україні на початок 2015 року зросла на 328 та сягнула 35317 релігійних організацій, включаючи 989 релігійних громад без статусу юридичної особи. [\[2\]](#)

Станом на 01.01.2015 року в Україні зареєстровано 87 релігійних центрів та 292 релігійних управління (епархії, дієцезій тощо), які представляють понад 50 різних конфесійних напрямків. Також функціонує 32792 зареєстровані місцеві релігійні громади,

516 монастирів, 365 релігійних місій, 78 братств, 198 духовних навчальних закладів, 12406 недільних шкіл. Згідно офіційної статистики, на сьогодні релігійними справами опікуються 31781 священнослужитель, з яких іноземцями є 693 особи. Зберігається тенденція до щорічного незначного зростання кількості релігійних організацій (біля 0,5-1,8% на рік).

Ці офіційні дані не враховують релігійні організації на незаконно анексованій Росією території України – у АР Крим (2083 – у 2014 році) та м. Севастополь (137 – у 2014 році) [3]

, де за даними моніторингової місії ОБСЄ та правозахисників дедалі погіршується ситуація зі свободою релігії та вираження поглядів.

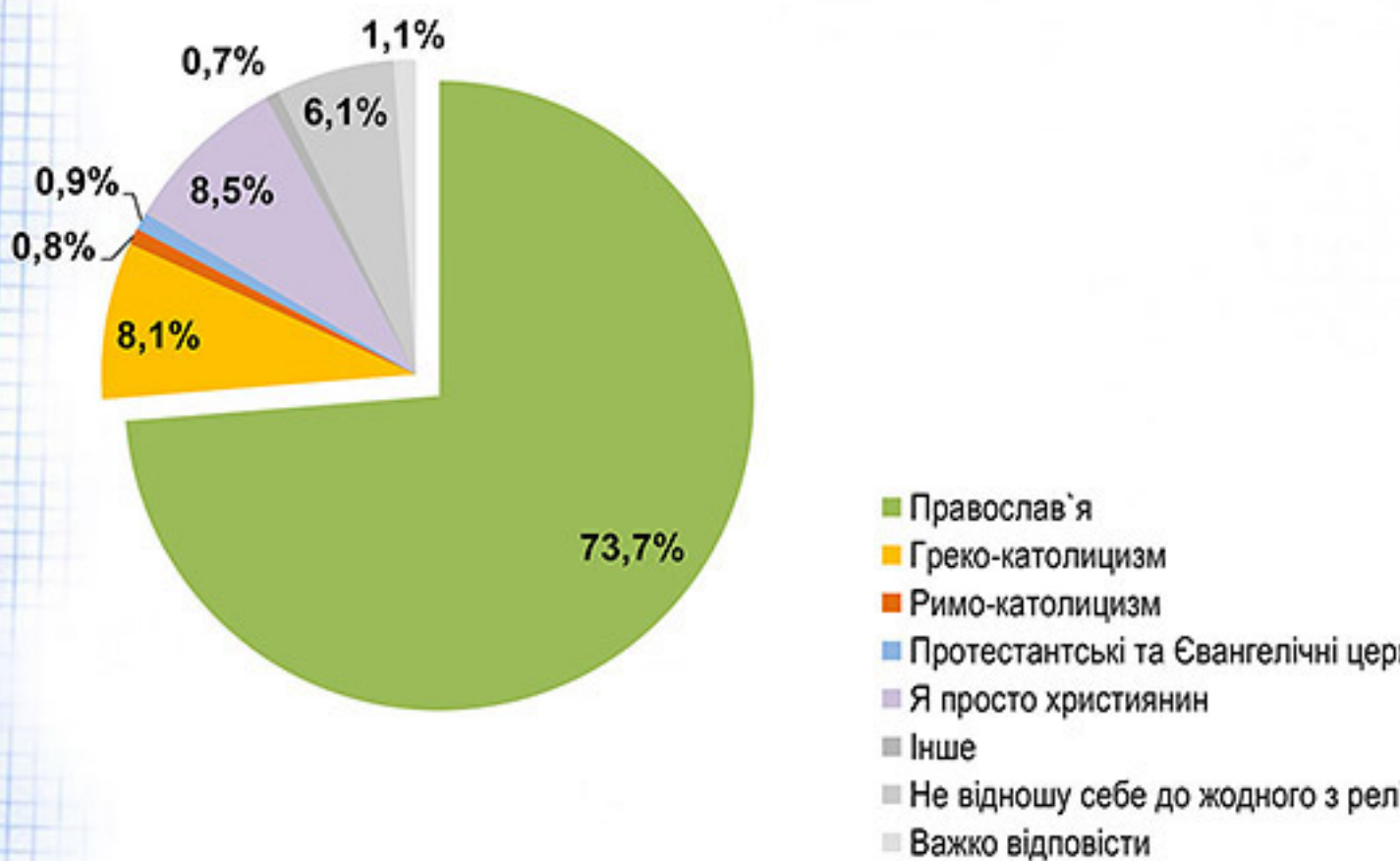
[4]

Також ця статистика не відображає реальну релігійну ситуацію в Донецькій та Луганській областях. Тому заявлене незначне зростання кількості релігійних організацій на цих територіях не кореспондується з даними моніторингу про закриття, міграцію в інші регіони України та перехід у підпілля тих релігійних громад, що зазнали цілеспрямованих переслідувань з боку проросійських сил та сепаратистів, як це зазначено в [доповіді правозахисників «Коли Бог стає зброєю»](#)

[5]

Згідно з результатами дослідження, проведеного у лютому 2015 року групою соціологічних компаній – РЕЙТИНГ, SOCIS, Центр Разумкова та КМІС, більшість опитаних українців (74%) вважають себе православними, 8% – греко-католиками, по 1% – римо-католиками та протестантами. Просто християнами себе вважають майже 9% опитаних, не відносять себе до жодного з релігійних віросповідань 6%, а ще 1% респондентів було важко відповісти (рис. 1).

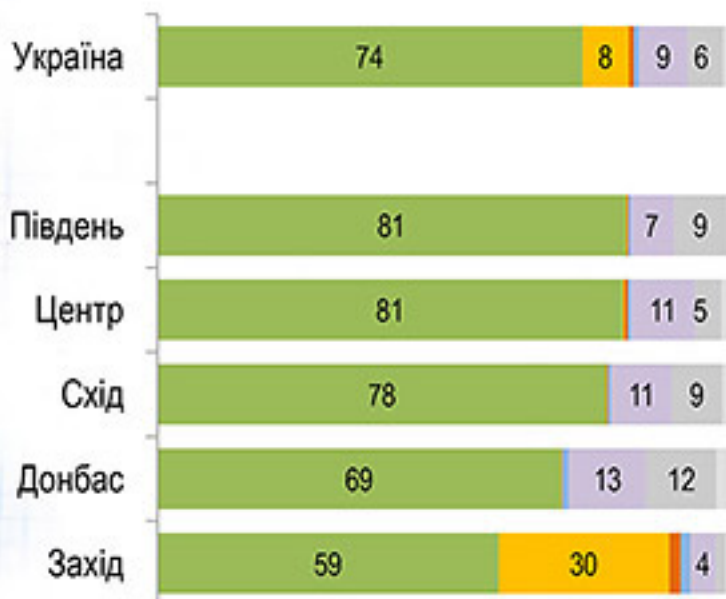
Скажіть, будь ласка, до якої релігії Ви себе зарахову

група РЕЙТИНГ, SOCS, Центр Разумкова, КМІС | Релігійні вподобання населення | квітень 2015

Скажіть, будь ласка, до якої релігії Ви себе зараховуєте

- Православ'я
- Греко-католицизм
- Римо-католицизм
- Протестантські та Євангелічні церкви
- Я просто християнин
- Не відношу себе до жодного з релігійних віросповідань
- Важко відповісти

група РЕЙТИНГ, SOCIS, Центр Разумкова, КМІС | Релігійні владобання населення | квітень 2015

Таким чином, парламент усунув багаторічну дискримінацію релігійних організацій та здійснив “декомунізацію в освітній сфері”, як висловився один із авторів ініціативи. [8] Пр и цьому озвучені у ЗМІ закиди про нібито порушення такими законодавчими змінами конституційної норми про відокремлення школи від церкви є безпідставними. Не тільки з огляду на досвід демократичних країн Європи та США, але й зважаючи на норму ст. 6 ЗУ «Про свободу совісті та релігійні організації», де зазначено: “

державна

система освіти в Україні відокремлена від церкви (релігійних організацій), має світський характер”. Враховуючи зазначене, зміни до ст.6 ЗУ «Про освіту», внесені Законом № 498-VIII, передбачають, що на засновані релігійними організаціями приватні навчальні заклади не поширюється принцип світськості освітнього процесу, проте вони все одно повинні забезпечувати науковий характер освіти.

Однак до цього часу Кабінет Міністрів України не вніс відповідні доповнення, необхідні для реалізації цих законодавчих змін, до Постанови «Про порядок створення, реорганізації і ліквідації навчально-виховних закладів» від 05.04.1994 року № 228.

3. Створення капеланської служби у Збройних Силах України

На виконання урядового розпорядження Міністерство оборони України у січні 2015 року затвердило Положення про службу військового духовенства (капеланську службу) у Збройних Силах України. [\[9\]](#) Його розробка відбувалася в тісній взаємодії з представниками заінтересованих церков і релігійних організацій, які входять до складу Ради у справах душпастирської опіки при Міноборони.

Положення визначає порядок призначення та діяльності, головні завдання, права і обов'язки підрозділів і посадових осіб з питань служби військового духовенства (капеланства), органів військового управління та військових священиків (капеланів). Додатком до Положення є Кодекс військового священика, який передбачає низку обов'язків для капеланів. Зокрема, не допускати міжконфесійних поділів та суперечок, поважати релігійні переконання та традиції віруючих військовослужбовців, як і право на свободу світогляду невіруючих.

Військовими священиками (капеланами) можуть бути особи, запропоновані релігійними організаціями, що входять до складу Ради у справах душпастирської опіки при Міноборони. Вони мають відповідати критеріям, встановленим у Положенні, та після відбору призначаються на посади працівників Збройних Сил України для задоволення релігійних потреб особового складу. Відповідно до норм міжнародного гуманітарного права вони не можуть застосовувати зброю.

Окрім цього, наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 18.11.2014 року № 1361 у Класифікатор професій додано нову професію, за якою забезпечується душпастирська опіка військовослужбовців і резервістів Збройних Сил, Національної гвардії та Державної прикордонної служби. [\[10\]](#)

Розпорядження Кабміну від 02.07.2014 року № 677-р передбачає створення капеланської служби не тільки у війську, але й у Національній гвардії та Державній

прикордонній службі України. Однак на даний момент прогрес у цьому питанні демонструє лише Міноборони, хоча і там процес створення профільної структури та набору штату йде доволі повільно.

На розгляд Верховної Ради вносилося кілька законопроектів, спрямованих на врегулювання діяльності священиків-капеланів у військових формуваннях. Найбільш вдалим з них є проект Закону № 1153, який у 2014 р. розроблявся за участі представників Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій, експертів, посадових осіб профільних міністерств. [11] Однак протягом 2015 року проект так і не був розглянутий навіть у профільному парламентському комітеті, не кажучи вже про перше читання.

4. Забезпечення релігійної свободи у закладах пенітенціарної системи. Гарантування таємниці сповіді

Верховна Рада 14 травня 2015 року прийняла Закон України № 419-VIII, спрямований на врегулювання діяльності священнослужителів (капеланів) в органах та установах Державної пенітенціарної служби України (ДПтСУ). [12] Ці зміни регламентують діяльність священиків-капеланів щодо здійснення душпастирської опіки серед арештованих і засуджених до позбавлення волі осіб (проект № 1154).

Закон встановлює, що зустрічі священнослужителів (капеланів) із засудженими надаються у час, вільний від роботи (навчання) засуджених, без обмеження кількості зустрічей у місці, визначеному адміністрацією установи виконання покарань. Подібна норма запроваджується також для осіб, арештованих на час проведення слідчих дій у кримінальних справах. Для координації заходів душпастирської опіки засуджених ДПтСУ створила дорадчий орган, до складу якого запрошено представників заінтересованих церков та інших релігійних об'єднань.

Варто відзначити, що у розробці цих законодавчих змін ще у 2013 році брали участь представники Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій, Інституту релігійної свободи та ДПтСУ. [13] Парламент також врахував пропозиції діючих священиків-капеланів щодо необхідності законодавчого забезпечення права арештованих і засуджених на таємницю сповіді, яке полягає у забороні “*оприлюднювати, фіксувати технічними засобами та відтворювати будь-яку інформацію, отриману зі сповіді*”.

□
При цьому

□
“відомості, отримані зі сповіді не можуть бути предметом досудового розслідування, досудового слідства чи кримінального провадження, використовуватися як доказ”
. Ці положення є важливою новацією, здатною підвищити рівень забезпечення свободи релігії як в закладах пенітенціарної системи, так і під час організації слідчих дій у кримінальному процесі.

5. Проведення публічних мирних зібрань релігійного характеру

У ч. 5 ст. 21 ЗУ «Про свободу совісті та релігійні організації» залишається чинною застаріла норма про необхідність отримання дозволів у місцевої влади на проведення публічних мирних зібрань релігійного характеру за 10 днів до бажаної дати їх проведення. Така норма суперечить положенням статті 39 Конституції України, де закріплено повідомний порядок організації мирних зібрань без обмежень щодо строку сповіщення про них органів влади. Положення цієї статті були розтлумачені Конституційним Судом України. [\[14\]](#) При цьому стаття 24 Конституції гарантує рівність конституційних прав і свобод громадян, в тому числі без дискримінації за релігійною ознакою.

Однак, попри пряму невідповідність Конституції, в заявах і рішеннях посадових осіб місцевих державних адміністрацій і органів місцевого самоврядування досі зустрічаються вимоги до релігійних організацій, ґрунтовані на застарілій нормі Закону щодо необхідності отримання ними дозволів на публічні мирні заходи – чи то на вулицях, чи навіть в орендованих приміщеннях.

У зв'язку з цим 26 жовтня 2015 року Уповноважений Верховної Ради України з прав людини В.Лутковська внесла до Конституційного Суду України подання щодо неконституційності частини 5 статті 21 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації». У конституційному поданні омбудсмена наголошується, що реалізація права на свободу світогляду і віросповідання у формі публічного богослужіння, релігійного обряду, церемонії або процесії має здійснюватись на підставі конституційних приписів, закріплених у статті 39 Конституції України. [\[15\]](#) Такий рішучий крок на захист права віруючих та релігійних громад на мирні зібрання може стати більш ефективним заходом правозахисту, ніж багаторічне очікування від Верховної Ради відповідних законодавчих змін.

6. Забезпечення права на альтернативну (невійськову) службу під час мобілізації

Незважаючи на те, що військова мобілізація триває в Україні вже понад півтора роки, за цей час ні уряд, ні парламент не вжили належних заходів для того, щоб усунути прогалини в законодавстві у сфері практичного забезпечення конституційної гарантії на заміну військового обов'язку альтернативною (невійськовою) службою. [\[16\]](#)

Проблеми виникають у зв'язку із тим, що ЗУ «Про альтернативну (невійськову) службу» передусім стосується призову на строкову військову службу та військові збори, натомість чітко не регламентує порядок заміни військового обов'язку альтернативною службою під час мобілізації. У зв'язку із чисельними скаргами Генеральний штаб Збройних Сил України погодився із тим, що до законодавчого врегулювання цього питання слід за аналогією застосовувати механізм, передбачений Законом для проходження альтернативної служби у мирний час. Відповідне розпорядження було доведено до військових комісаріатів.

Водночас іншою проблемою, яка пов'язана із законодавчою прогалиною у цій сфері, є системні відмови структурних підрозділів у справах праці місцевих державних адміністрацій розглядати заяви мобілізованих про підтвердження їх права на альтернативну службу. Таким чином, створюється замкнене коло, в яке попадають мобілізовані віруючі громадяни, наслідком чого подекуди стає їх кримінальне переслідування зі звинуваченням в ухиленні від мобілізації на військову службу. При цьому судова практика з цього питання також вельми неоднозначна.

З одного боку, виправдувальний вирок Новомосковського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 13.11.2014 року щодо мобілізованого віруючого з громади Свідків Єгови знайшов підтвердження і в апеляційній, і в касаційній інстанції. [\[17\]](#) З іншого боку, є чимало прикладів того, коли суди ігнорують положення Конституції України та у постановлених вироках аргументують свою позицію відсутністю законодавчих норм, які б дозволяли звільнити від військової служби тих мобілізованих, чий релігійні переконання не допускають користування зброєю.

Як приклад, ухвала Апеляційного суду Рівненської області від 17.11.2015 року, згідно якої повторний перегляд вироку після зауважень суду касаційної інстанції мав наслідком лише пом'якшення способу виконання вироку, а право мобілізованого віруючого на альтернативну службу і надалі судом заперечувалося. [\[18\]](#)

10 вересня 2015 року Тернівський районний суд м. Кривий Ріг засудив на 2 роки позбавлення волі з іспитовим строком віруючого, який “відмовився від призову за мобілізацією у зв’язку з тим, що за своїми релігійними переконаннями не може брати зброю в руки”. У тексті вироку суд навіть не згадує про право громадянина на альтернативну службу, а лише вказує, що заперечення на підставі релігійних переконань відсутні у статті 23 ЗУ «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» серед підстав для звільнення від призову на військову службу. [\[19\]](#)

Іншим дискусійним питанням є те, наскільки Закон та підзаконні акти можуть звужувати конституційну гарантію про заміну військового обов’язку альтернативною службою. Зокрема, затверджений Постановою Кабміну від 10.11.1999 року № 2066 Перелік релігійних організацій, віровчення яких не допускає користування зброєю, жодного разу не переглядався. Хоча за цей час в Україні було зареєстровано біля 13 тисяч нових релігійних організацій. Інше питання – чи можуть скористатися конституційним правом на альтернативну службу члени незареєстрованих релігійних громад або віруючі, які на відміну від віровчення їх конфесії, мають особисті заперечення совісті щодо використання зброї або пацифістські переконання.

Як приклад, Новоград-Волинський міськрайонний суд Житомирської області виніс виправдувальний вирок офіцеру запасу, який під час мобілізації виявив бажання проходити альтернативну (невійськову) службу, посилаючись на те, що він є активним прихожанином чоловічого монастиря православної церкви. [\[20\]](#) Однак за скаргою прокурора Апеляційний суд Житомирської області скасував цей виправдувальний вирок та звернув увагу на те, що православні громади не знаходяться у затвердженому урядом Переліку релігійних організацій, віровчення яких не допускає користування зброєю. У підсумку, щодо цього підсудного було постановлено новий вирок – за умисне невиконання наказу, а не по статті щодо ухилення від мобілізації.

[\[21\]](#)

Проблематика мобілізації віруючих ставала предметом розгляду також і в адміністративному провадженні. Наприклад, 11 червня 2015 року Харківський окружний адміністративний суд повністю задовольнив позов віруючого, якого військкомат мобілізував до війська, незважаючи на його прохання про альтернативну (невійськову) службу. Суд визнав незаконним рішення про його призов та факт вручення йому повістки про направлення до військової частини. У судовому рішенні зазначено, що на час призову позивача за мобілізацією на території України не оголошено ані воєнного, ані надзвичайного станів, за умови яких законом можуть встановлюватися окремі обмеження конституційних прав і свобод громадян із зазначенням строку цих обмежень. При цьому норми Конституції слід застосовувати як норми прямої дії. [\[22\]](#)

Також Рівненський окружний адміністративний суд 14 квітня 2015 року зобов'язав Здолбунівську районну державну адміністрацію повторно розглянути заяву мобілізованого віруючого про звільнення його від військової служби під час мобілізації за релігійними переконаннями. Суд наголосив, що *“аналіз чинного законодавства дає підстави для твердження, що військову службу під час мобілізації для віруючих громадян, які заявили про неможливість її проходження з підстав суперечності їхнім релігійним переконанням, можна замінити на проходження альтернативної (невійськової) служби”*

[\[23\]](#)

Такий висновок підтверджує також практика Європейського Суду з прав людини у справах Баятян проти Вірменії, Бухаратян проти Вірменії, Цатурян проти Вірменії, Стефанов проти Болгарії, Ерчеп проти Туреччини.

Підсумовуючи, варто наголосити на необхідності невідкладного вжиття Кабінетом Міністрів та Верховною Радою заходів, спрямованих на законодавче забезпечення конституційного права на заміну військового обов'язку альтернативною (невійськовою) службою під час мобілізації, а також звільнення священнослужителів зареєстрованих релігійних організацій від мобілізації на військову службу. Тим більше, що деякі законодавчі ініціативи з цього приводу вже подані на розгляд парламенту, [\[24\]](#) оскільки наявність такого законодавчого пробілу дедалі частіше стає підставою для еміграції та прохань українських громадян про притулок у країнах Західної Європи та Північної Америки, що додатково підтверджує актуальність цієї проблематики.

7. Набуття релігійними організаціями статусу юридичної особи

На необхідності удосконалення процедури державної реєстрації релігійних організацій окремо зазначено в Указі Президента України від 25.08.2015 року № 501/2015 «Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини». [\[25\]](#) Інститут релігійної свободи запропонував практичні заходи щодо цього до відповідного Плану дій на виконання Національної стратегії. У першу чергу рекомендується налагодити обмін інформацією та взаємодію між органами влади, уповноваженими реєструвати статuti релігійних організацій, з державними реєстраторами, які вносять дані про них до Єдиного державного реєстру. Однак головним чинником існуючих складнощів є неузгодженість різних законодавчих актів, яку можна усунути лише за допомогою Верховної Ради.

Цю давню проблему неузгодженості двох процедур на шляху до здобуття релігійними

організаціями статусу юридичної особи (реєстрація статуту та державна реєстрація) намагається вирішити і Міністерство культури України. Створена у березні 2015 року Експертна рада з питань свободи совісті та діяльності релігійних організацій при Департаменті у справах релігій і національностей Мінкультури напрацювала проект Методичних рекомендацій щодо реєстрації статутів (положень) релігійних організацій в обласних, Київській та Севастопольській міських державних адміністраціях, Раді міністрів АР Крим. Після остаточних узгоджень проект буде спрямований на реєстрацію до Мін'юсту.

8. Податкова політика щодо релігійних та інших неприбуткових організацій

14 травня 2015 року Верховна Рада прийняла Закон України № 420-VIII «Про внесення зміни до статті 266 Податкового кодексу України щодо звільнення від оподаткування нерухомості релігійних організацій» (проект № 2226). [\[26\]](#) Від оподаткування звільнено лише ті об'єкти нерухомості релігійних організацій та заснованих ними добродійних закладів, які не використовуються для виробничої та господарської діяльності. У такий спосіб Парламент зважив на заклики громадськості щодо усунення передумов для дискримінаційних рішень місцевих рад, які подекуди зменшували податковий тягар вибірково – лише для окремих релігійних громад чи конфесій.

Крім цього, 17 липня 2015 року Парламент ухвалив ЗУ «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування неприбуткових організацій» (проект № 2049), на підтримку якого виступав Український незалежний центр політичних досліджень. Цим Законом врегульовано питання оподаткування неприбуткових організацій, визначено їх перелік та умови для набуття неприбуткового статусу. Згідно прийнятих змін, до неприбуткових організацій серед інших належать громадські об'єднання, політичні партії, творчі спілки, релігійні організації, благодійні організації, спілки, асоціації та інші об'єднання юридичних осіб. [\[27\]](#)

Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» (проект № 2983), прийнятий 26 листопада 2015 року, вдосконалює порядок інформаційної взаємодії між Єдиним державним реєстром та інформаційними системами державних органів. Зокрема, під час проведення державної реєстрації юридичної особи, в тому числі релігійної організації, за бажанням заявника може подаватись заява про включення її до Реєстру неприбуткових установ та організацій, електронна копія якої буде передаватись до органів Державної фіскальної служби. [\[28\]](#) Очікується, що такий підхід пришвидшить процес отримання релігійними організаціями неприбуткового статусу, який є передумовою звільнення їх жертв від

оподаткування.

9. Висновки

Ситуацію зі свободою думки, совісті та релігії ситуацію в Україні у 2015 році в цілому можна охарактеризувати як позитивну. Достатньо високий загальний рівень релігійної свободи поєднується з наявністю низки довготривалих проблем та деяким поступом у їх законодавчому вирішенні. Натомість, на тимчасово окупованих російською владою територіях України – на півострові Крим та частині Донецької та Луганської областей – зберігається загрозна ситуація з фундаментальними правами людини, що підтверджується висновками моніторингових досліджень як правозахисних організацій і незалежних журналістів, так і міжнародними спостерігачами та місіями.

Загалом в Україні достатньою мірою свободу релігії можуть реалізувати громадяни усіх віросповідань, як і скористатися конституційним правом не сповідувати ніякої релігії. Відповідно до ЗУ «Про свободу совісті та релігійні організації» звершувати богослужіння, обряди та вести іншу релігійну діяльність можна без повідомлення органів державної влади про створення релігійної громади. Набуття статусу юридичної особи для релігійної громади передбачає подання заяви від щонайменше 10 громадян та проходження двох етапів реєстрації: спочатку статуту – в обласній державній адміністрації, Раді Міністрів АР Крим, КМДА чи СМДА, а потім – державної реєстрації за місцезнаходженням.

Україна позиціонує себе як багатоконфесійна держава, в якій всі релігії, віросповідання та релігійні організації є рівними перед законом. Поняття державної чи традиційної церкви відсутнє в законодавстві України, як і поняття секти чи деструктивного культу. Церкви і релігійні організації в Україні відокремлені від держави та не виконують державних функцій, а держава у свою чергу не втручається у законну діяльність релігійних організацій та поважає їх традиції та внутрішні настанови. Ці конституційні положення складають основу світськості державної влади, її світоглядної, віросповідної та конфесійної нейтральності.

За період останніх 20 років в Україні накопичився значний досвід міжрелігійного діалогу та співробітництва, зокрема у форматі самоврядних міжконфесійних рад, таких як Всеукраїнська Рада Церков і релігійних організацій, Рада Євангельських Протестантських Церков України та інші. Водночас діяльність консультативно-дорадчих міжконфесійних рад при профільних органах виконавчої влади, місцевих державних

адміністраціях і органах місцевого самоврядування є корисною як для міжконфесійного порозуміння, так і для налагодження діалогу і взаємодії між владою та громадськістю.

10. Рекомендації

1. Верховній Раді України із залученням Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій сформувати засади загальнонаціональної державної політики у сфері забезпечення свободи совісті та віросповідання, які мають ґрунтуватися на демократичних принципах і забезпечувати повноцінну участь релігійних організацій у суспільному житті, зокрема шляхом прийняття Закону України «Про концепцію державно-конфесійних відносин в Україні».

2. Кабінету Міністрів України відновити роботу Комісії з питань забезпечення реалізації прав релігійних організацій для вирішення питань, які потребують міжвідомчої взаємодії (забезпечення конституційного права громадян на альтернативну службу під час мобілізації, обмін інформацією між органами реєстрації статутів релігійних організацій та державними реєстраторами, спрощення процедури розмитнення і розподілу гуманітарної допомоги тощо).

3. Кабінету Міністрів України із залученням Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій розробити та подати до Верховної Ради проекти законів про забезпечення конституційного права громадян на заміну військового обов'язку під час мобілізації альтернативною (невійськовою) службою та про звільнення священнослужителів зареєстрованих релігійних організацій від мобілізації на військову службу.

4. Верховній Раді прийняти проект Закону № 1153 щодо запровадження інституту священнослужителів (капеланів) у військових і правоохоронних органах, чим створити належну законодавчу основу для розвитку в Україні капеланської служби з метою задоволення релігійних потреб військовослужбовців і працівників правоохоронних органів.

5. Міністерству культури України із залученням Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій розробити та подати до Верховної Ради проект закону про удосконалення процедури набуття релігійними організаціями статусу юридичної особи шляхом узгодження між собою чинних законодавчих актів у цій сфері.

Максим ВАСІН , виконавчий директор Інституту релігійної свободи

Посилання на джерела:

- [1] Розділ підготував Максим Васін, виконавчий директор Інституту релігійної свободи (Київ)
- [2] Наказ Міністерства культури України від 13 березня 2015 року № 126 “Щодо підготовки та затвердження статистичного та інформаційного звітів за 2014 рік з питань релігій та державно-конфесійних відносин”: <http://mincult.kmu.gov.ua/mincult/uk/public/article/401816>
- [3] Васин М.С. Религиозная карта Крыма – инфографика: <http://mvasin.org.ua/2014/04/459>
- [4] Звіт Місії ОБСЄ з оцінки стану справ із дотриманням прав людини в Криму: свобода віросповідання: https://www.irs.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1604:1&catid=46:ocse&Itemid=73&lang=uk
- [5] Правозахисники зібрали факти релігійних переслідувань на окупованому Донбасі: https://www.irs.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1557:1&catid=38:pub&Itemid=65&lang=uk
- [6] Терміни проведення опитування: 1 – 17 лютого 2015 р. Вибірка репрезентує доросле населення. Загалом було опитано 25000 респондентів (по 1000 на область). Помилка репрезентативності дослідження: для національних показників – не більше 0,9%, для обласних – не більше 3,1% http://ratinggroup.com.ua/upload/files/RG_religion_report_042015.2.pdf
- [7] Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо заснування релігійними організаціями навчальних закладів» № 498-VIII від 02.06.2015 р.: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/498-19>

[8] Декомунізація освіти: Церкви отримали право створювати школи і університети: https://www.irs.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1563:1&catid=34:ua&Itemid=61

[9] Наказ Міністерства оборони України №40 від 27.01.2015 «Про затвердження Положення про службу військового духовенства (капеланську службу) у Збройних Силах України»: http://www.mil.gov.ua/content/other/MOU40_2015.pdf

[10] Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України «Про затвердження зміни до національного класифікатора України ДК 003:2010» від 18.11.2014 р. № 1361: http://consultant.parus.ua/doc_view.asp?rnx=09DDU3c9ca99690af59316ca5546f4cafc4b6

[11] Проект Закону про внесення змін до деяких законів України (щодо запровадження інституту священнослужителів (капеланів) у військових, правоохоронних органах), реєстр. № 1153 від 02.12.2014 р.: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=52590

[12] Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо регулювання діяльності священнослужителів (капеланів) в органах та установах, що належать до сфери управління Державної пенітенціарної служби України» № 419-VIII від 14.05.2015 р.: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/419-viii>

[13] Законопроект надасть право заарештованим і засудженим на душпастирську опіку капеланів: https://www.irs.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1276:1&catid=34:ua&Itemid=61

[14] Рішення Конституційного Суду України №4-рп/2001 від 19.04.2001 р.: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-01>

[15] Валерія Лутковська внесла конституційне подання до КСУ щодо відповідності Конституції України частини п'ятої статті 21 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації»: <http://www.ombudsman.gov.ua/ua/all-news/pr/31115-kh-valeriya-l>

[utkovska-vnesla-konstitutsijne-podannya-do-ksu-schodo-vidpov/](#)

[16] Частина четверта статті 35 Конституції України: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

[17] Вирок Новомосковського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 13.11.2014 р. у справі № 183/6316/14: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41351969>

[18] Ухвала Апеляційного суду Рівненської області від 17.11.2015 року у кримінальному провадженні № 12014180050000848: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/53569572>

[19] Вирок Тернівського районного суду м. Кривий Ріг від 10.09.2015 р. у кримінальному провадженні №12015040760001335: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/50010577>

[20] Вирок Новоград-Волинського міськрайонного суду Житомирської області від 03.04.2015 р. у кримінальному провадженні № 42014060360000185: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/43579708>

[21] Ухвала Апеляційного суду Житомирської області від 12.10.2015 року у кримінальному провадженні № 42014060360000185: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/52155627>

[22] Постанова Харківського окружного адміністративного суду від 11.06.2015 р. у справі № 820/5487/15: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/45105474>

[23] Постанова Рівненського окружного адміністративного суду від 14.04.2015 р. у справі № 817/818/15: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/43710494>

[24] Максим Васін. Альтернативна (невійськова) служба: шлях реформ або вироків? http://risu.org.ua/ua/index/expert_thought/analytic/60964/

[25] Указ Президента України від 25.08.2015 р. № 501/2015 «Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини»: <http://www.president.gov.ua/documents/5012015-19364>

[26] Закон України «Про внесення зміни до статті 266 Податкового кодексу України щодо звільнення від оподаткування нерухомості релігійних організацій» № 420-VIII від 14.05.2015 р.: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/420-viii>

[27] Верховна Рада України ухвалила Закон «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування неприбуткових організацій»: <http://portal.rada.gov.ua/news/Novyny/114123.html>

[28] Проект Закону про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань, реєстр. № 2983 від 02.06.2015 р.: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55405

Підписуйтеся на сторінку ІРС в [Facebook](#) і [Twitter](#) – експертний погляд на законодавство і релігійне життя в Україні та світі.

Інститут релігійної свободи, Київ

www.irs.in.ua